

KALENDARSKE HUTBE¹

Uvod

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ. إِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَإِذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرْكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الْهُنُوْ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ. (سورة المنافقون: 9-11).

- O vi koji ste pouzdani u Allaha, kad se u petak pozovete na namaz, požurite da Allaha spominjete, sve ostavite - trgovinu i kupoprodaju. To vam je bolje ako znate. A kad se namaz završi, podite zemljom za nafakom, Allahovim blagodatima. Spominjite Allaha što više da biste bili uspješni. Međutim, kad oni zapaze kakvu trgovinu ili veselje, okupese oko toga a tebe ostave samoga. Reci im: "Ono što je u Allaha bolje je i od veselja i od trgovine". Allah je najbolji opskrbitelj. (Kur'an, 62:9-11)

I

Za razliku od ostalih redovnih namaza² (pet dnevnih i dva bajram-namaza), koji se u Kur'anu Časnom spominju u općem značenju i nalogu, džuma-namaz petkom, kao redovni sedmični namaz, spominje se u ovom kur'anskom ajetu na poseban način sa naglaskom da se ostave svi dunjalučki poslovi i posveti se sjećanju i podsjećanju na Allaha Svemogućeg. Podsjetnik je hatib, a sjetitelji su muslimani, koji su dužni slušati hutbu petkom na džumi-namazu.

¹ *Hutba* je bosanska riječ arapskog porijekla, koja znači govor u najširem smislu te riječi, ali u smislu *hutbe* petkom na džumi-namazu, *hutba* znači "pobožni ili sveti govor", koji obavezije i govornika, *hatiba*, i slušatelja, *murīda*, na predanost i ozbiljnost.

² *Namāz* (نماز) je bosanska riječ perzijskog porijekla, a znači predanost Bogu, pobožnost, pokornost... U Bosnu je došla preko Osmanlija, kojima su perzijske riječi za pojmove pobožnosti i blagdana bile pamtljivije nego arapske, kao što su riječi *namāz*, *abdest*, *musliman*, *bajram*... Bosanska riječ arapskog porijekla za *namāz* je *salāt*, koja je izuzetak od pravila arapskog jezika da svaka riječ mora imati korijen, uglavnom, od tri slova ili tri glasa. Riječ *salāt* (صلات) se ne izvodi iz korijena riječi (وصلن, يصلن, صلة), kao što bi se moglo zaključiti na prvi pogled, već je riječ *salāt* (صلات) izuzetak, koji služi da označi ekslavizivni pojam, a to je dova, molba ili molitva za Božju milost i blagoslov. *Namāz* je usvojena bosanska riječ perzijskog porijekla, koju nije moguće prevesti ni kao dova, ni kao molitva zato što je *namāz* više i od dobrovoljne dove i od upućene molitve. *Namāz* je duhovni i kulturni identitet, koji je prepoznatljiv na čistom licu muslimana i muslimanke od *abdesta* i skrušenog pokreta od, *sedže* i *rukū'a*, što je ukupni odraz *namaza*. Džuma-namaz je izraz kolektivnog islamskog identiteta kod muslimana širom svijeta.

Žene nisu dužne klanjati džumu-namaz i slušati hutbu petkom. Ova neobaveza za žene da klanjaju džumu-namaz ustanovljena je jednoglasnim mišljenjem (koncenzusom) uleme, a ne izričitim tekstom Kur'ana i Hadisa. Kao dominantno muška skupina, ulema obrazlaže neobavezost žena da prisustvuju na džumi-namazu tako što širi strah od miješanja muškog i ženskog pola u džamiji. To što se muškarci i žene miješaju na ulici, na pijaci, u prodavnici i drugim javnim mjestima konzervativna ulema ne označava opasnim, ali miješanje muškaraca i žena u džamiji, gdje se prepostavlja posebna pobožnost i moralnost, muška ulema proglašava opasnim i donosi fetvu koncenzusom da žene ne samo da nisu obavezne klanjati džumu-namaz, niti samo da nisu dužne slušati džumansku hutbu, već im ultrakonzervativna ulema propisuju zabranu da doleze na džumu-namaz i da slušaju hutbu. Ako bi žene i klanjale džumu-namaz, ultrakonzervativna ulema kaže da ih to ne oslobađa od obaveze da kljanjaju redovni podne namaz. No, umjerena ulema misli da ako žena klanjaja džumu-namaz u džamiji oslobođena je obaveze klanjanja podne-namaza. Velika je šteta što je ultrakonzervativna ulema zauzela tako strog stav prema ženama u odnosu na džumu-namaz. Zar ne bi bilo korisno za zajednicu i društvo da i žene slušaju džumansku hutbu? Zar majka nije najuticajnija u odgoju potomaka ummeta? Zar, zbog toga, nije važno da majka, žena, zna šta je potrebno za zajednicu i društvo, da uvećava svoje znjanje o vjeri i moralu, te da ravnopravno sudjeluje u svim važnim poslovima za zajednicu i društvo?

Drago mi je što su u zadnje vrijeme kod nas u Bosni u nekim džamijama i žene prisutne na džumi-namazu. Naša ulema treba omogućiti ženama da klanjaju džumu-namaz i slušaju džumansku hutbu, kao što treba i žene ohrabriti da to zahtjevaju od uleme, te da vjeru ne svode na mušku isključivost. Vjera je spas za sve, kao što je i moral vrlina svih - i muškarca i žene, kao što je i džamija pobožno i sveto mjesto za sve da čitaju i uče znakove vremena.

II

Hutba petkom na džumi-namazu je moći način komunikacije s ljudima sa predznakom vjere i morala. Tradicionalno, hutba je posvećena buđenju pobožnosti kod ljudi, ali i pružanju važnih vijesti za zajednicu vjernika. Stara ulema u Bosni je njegovala kalendarsku hutbu po rasporedu lunarnih ili hidžretske mjeseci. To rade i neki današnji hatibi, ali ne baš striktno, kontinuirano i sadržajno. Neki hatibi na početku hutbe naglase ime tekućeg arapskog lunarnog mjeseca i podsjetite na datum tog mjeseca, ali sadržaj hutbe ne posvećuju povijesnim

događajima ili moralnim podukama iz dotičnog mjeseca, podukama koje imaju značaj i značenje za danas.

Polazeći od toga da je "identitet kontinuitet pamćenja", te da je vjera najbolji način da se kod ljudi čuva pobožno pamćenje, kao i da je hutba najprikladnija prilika da se pamćenje obnavlja po mjesecnom kalendaru, odlučio sam da ponudim preko minbera "Centar za dijalog – Vesatijja" našim hatibima u domovini i dijaspori kalendarsku hutbu za 1438. godinu kao dar za njihov trud i rad na širenju vjerske svijesti, moralne odgovornosti, gorovne sposobnosti i komunikacijske dostupnosti. Ali, ne samo hatibima, već i džematlijama u domovini i dijaspori posvećujem ovu seriju kalendarskih hutbi, kao izraz moje želje i potrebe da s njima na ovaj način komuniciram. Na isti način kao što su govorili Allahovi vjerovjesnici: Nuh, Hud, Salih, Lut i Šu'ajb svojim narodima, i ja želim reći mom narodu: (وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَنِيهِ مِنْ أَجْرٍ إِنَّ أَجْرَيِ إِلَّا عَلَىٰ) ("رَبُّ الْعَالَمِينَ") - *Ne tražim od vas nikakvu nagradu, jer prava nagrada dolazi od Gospodara svjetova* (Kur'an, 26:109, Nuh; 127, Hud; 145, Salih; 164, Lut; 180, Šu'ajb).

Znam, neki će ovu moju dobru namjeru protumačiti zlomnamjerno. Ali, to me ni na koji način ne obeshrabruje, niti zaustavlja od moje namjere, jer znam da ima onih koji razumiju moju poruku. Radi njih ovo činim, tražeći zajedno s njima Allahovo zadovoljstvo. A onaj s kim je Allah zadovoljan, ne treba mu ništa više i niko mu ne može nauditi. Oni koji sumnjaju, imaju pravo da sumnjaju, kao što i ja imam pravo da kažem da sam se uvijek najbolje osjećao na minberu i u mihrabu. Kako vrijeme prolazi, ta dva mjesta u mom životu mi najviše nedostaju. Ovo je način da kod sebe taj nedostatak nadoknadim, pa onaj koji u kalendarskim hutbama, koje slijede, za ovu 1438. hidžretsку godinu nađe trun duhovnog ispunjenja i intelektualnog zadovoljstvo, ispunio je moja očekivnja i sa mnom je u očekivanju Allahovog zadovoljstva.

III

Hatib mora pripremiti svoju *hutbu* za džumi-namaz. Svaku *hutbu* bez izuzetka hatib mora pripremiti zato što je vrijeme svakog čovjeka dragocjeno i zato što svaka riječ hatiba mora biti suvisla. Dakako, kao što se *hatib* mora pripremiti za *hutbu*, tako isto i *murīd*³, onaj koji želi da spozna uputu, mora se pripremiti da sluša *hutbu*. Obojica su odgovorni za validnost džume-namaza: *hatib* da ne promaši *hutbu*, a *murīd* da ne izgubi želju za *hedjom*, uputom za dobro i

³ Svjestan sam da riječ *murīd* asocira na *derviša i šejha*. Ovdje to nije ni jedno ni drugo, već je ovdje pojam "*murīd*" upotrebljen da označi "željnog" da sluša hutbu na džumi-namazu, kao pobožni čin, koji obavezuje i *hatiba i murīda* na ozbiljnost mjesta i vremena. Volio sam da sam mogao naći drugi izraz kako ne bi neke ljude zbinjavao i krivo usmjeravao, ali nisam mogao pa, molim, da se uvaži ovo moje objašnjenje. Pojam *murīda* je ovdje upotrebljen u najširem smislu te riječi.

lijepo; i obojaca imaju privilegiju: *hatib* da prenosi svetu poruku, a *murīd* da prima svetu pouku. No, odgovornost je veća na plećima hatiba, koji je dužan da sa časnog minbera džamije prenosi istinitu Allahovu i Poslanikovu poruku. Hatib je dužan da privuče i zadrži pažnju *murīda* svojom hutbom, govorom, koji potiče njegovo srce na ljubav, koji pobuduje njegov um na razmišljanje, koji pokreće njegovu ruku na pravdu.

Niko nema ni tu toliku čast i ni tu toliku priviligiјu, koju ima hatib na menberu petkom na džumi-namazu kad se čuje samo njegov glas i sluša samo njegova riječ, koja ima pozadinu Allahove milosti i mudrosti, koja ima Alejhisselamovu pouku i poruku. Zbog toga je naš Imam-i Azam Ebu Hanifa uvjetovao validnost džeme-namaza i *hutbe idžazetnamom* (dozvolom) hatibu, koju mu daje halifa, vrhovna glava ummeta, koju u nas izdaje resu-l-ulema, *qāim-meqām* halife. Ako se kaže da ne može svako kroz selo pjevati, onda je time jasnije zašto ne može svako u džamiji govoriti u ime Allaha i Njegovog Poslanika. Zato, onaj kojem se dadne dozvola (*izun*) da može govoriti u džamiji petkom sa minbera mora biti svjestan odgovornosti za svaku svoju izgovoreniju riječ, mora biti obziran za svaku potrošenu minutu džemalije, koji je u petak sve ostavio, i "trgovinu" i "kupoprodaju" i došao da sluša Allahovu i Poslanikovu poruku i pouku u tišini svetoga mjesta - džamije i svetoga vremena džume-namaza.

Posebno u zadnje vrijeme, džamije petkom su pune obrazovanih džematlija, koji lahko prepoznaju ozbiljnost i odgovornost hatiba i njegove hutbe. Zbog toga je danas mnogo teže biti hatib nego u neka ranija vremena. Mnogo teže je danas hatibima odgovoriti očekivanjima džematlija, koji na društvenim mrežama mogu naći sve što ih zanima. Ali, to je i veliki izazov za naše hatibe da hutbi posvete dužnu pažnju, a to je da svoje hutbe pišu i čitaju, jasno i razgovjetno sa jasnim i razgovjetnim duhovnim i moralnim porukama. Hatib u nas ne smije se popeti na minber bez ideje i poruke, koja je snažna i pamtljiva. Zbog toga osjećam dug da pomognem našim hatibima u njihovom časnom poslu, koji ima veliki značaj i zanačenje za naš narod, za našu duhovnu i moralnu obnovu, koja nam danas treba više nego ikada.